

VAQİF YUSİFLİ,
Filologiya elmləri doktoru

(əvvəli ötən şənbə sayımızda)

Tarixi şəxsiyyəti, xüsusilə, klassik sənətkarı zorla "müasirləşdirmək" olmaz! Belə demək mümkün-sə, klassikə doğru getmək, onu mahiyyətə dərk etmək lazımdır. Çünki müasirliyin kökü və mənşəyi də klassikadan, ənənədən gəlir. Qabil də məhz bu yolu seçmişdir.

Mərhum prezidentimiz Heydər Əliyev Qabilin 70 illik yubileyində demişdi: "Qabilin Nəsimi haqqında yazdığı mənzum roman mənim yaxşı xatirimdədir. Doğrudan da o, çox böyük bir iş idi və Qabil bu işi gördü. Bu həqiqətən Dövlət mükafatına layiq bir əsərdir. Çünki Nəsimi haqqında belə böyük, sanballı, dərin fəlsəfi fikirlərlə dolu olan mənzum roman yazmaq hər adamın, şairin, yazıçının işi deyil. Qabil bunun öhtəsindən gəldi".

"Nəsimi" poeması dahi Azərbaycan şairinin həyatı, sənət yolu, fəlsəfi dünyası və faciəli ölümü barədə poeziyamızda ilk böyük əsərdir. Nəsimi böyükliyinə və onun faciəli ölümünə çoxlu şeirlər həsr edilsə də, amma gəlin etiraf edək ki, Nəsimi obrazını ən dolğun şəkildə, özü də lirik-epik plan da Qabil yaratmışdır. Bu poemadan az sonra görkəmli yazıçımız İsa Hüseynov "Məhşər" romanını yazdı və hər iki əsəri o dövrdə ədəbi hadisə hesab edənlər yanılmamışlar.

Poemada həm əruz vəznindən, onun müxtəlif bəhrlərindən, həm də heca vəznindən, onun da çeşidli formalarından istifadə olunur. Qabil də çox güclü əruz duyğusu var. O, müasir Azərbaycan poeziyasında əruzun musiqisini, ritmini, ahəngini şeirdə yaşadan şairlərdən biri və bəlkə də birincisidir. Qabil hadisələri Nəsiminin dili ilə şərh edir. Bütün əsər boyu Nəsimi sanki Qabilin əlindən tutub onu Şamaxıdan, Bakıdan, İrandan, Suriyadan, ərəb şəhərlərindən keçirir, hürufiliyin bir həqiqət kimi, Allahı İnsan da axtarmaq həqiqəti kimi dərk etdirir. Və beləliklə, Qabil də nəsimiləşir. Əsərin final səhnəsinə diqqət yetirək:

"Zahidin bir barmağın kəssən dönüb haqdan qaçar,
Gör bu məğrur aşıqı səpa soyarlar, ağrımaz"

**Fəqət qanım axır, saralıram mən,
Şənqəşül Hənəfi qayıdır birdən,
İstehzayla deyir gözələrində kin:
-Əgər Allahsansa, axdıqca qanın,
Söylə, bəs nə üçün saralır rəngin?
-Mən eşqin fəcrində qızıl atəşəm,
Zahid, saralmazmı sönəndə atəş?
Mən eşq üfüğündə doğan Günəşəm,
Saralar qüruba dönəndə Günəş!**

Xalq şairi Rəsul Rzanın "Son gecə" poeması da Nəsimi haqqında ən dəyərli əsərlərdən biridir. Əsər 1973-1974-cü illərdə qələmə alınıb. Amma Rəsul Rzanın Nəsimi axtarışları altmışıncı illərin sonlarında başlamışdı. "Cahana sığmayan şairin qərib məzarı" Azərbaycan mədəniyyət xadimlərinin Suriyaya səfərindən sonra yazılmışdı. Bu yazıda Rəsul müəllim Hələb şəhərində Nəsiminin qəbrini axtardı-

ŞƏHİDLİYİN ZİRVƏSİ

(AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA NƏSİMİ OBRAZI)

ğından, qəbri tapı bonu ziyarət etdiyindən söz açır. Rəsul Rzanın "Böyük şair haqqında qeydlər", "Nəsiminin bir beyti haqqında" məqalələri də altmışıncı illərin sonlarında qələmə alınıb və görünür, Nəsimi poeziyasına və şəxsiyyətinə maraq təsadüfi deyilməmiş. Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, Nəsiminin yaradıcılığı, Azərbaycan poeziyasında yeri, Nəsimi və hürufizimlə bağlı ədəbiyyatşünaslıq elmimizdə də son əlli ildə az iş görülməyib. M.Quluzadənin "Nəsimi" monoqrafiyası, həmçinin C.Qəhrəmanovun, Əkrəm

Cəfərin, V.Feyzullayevanın, A.Rüstəmovanın, Ə.Səfərlinin, Rəhim Əliyevin, Səadət Şixiyevanın məqalə və monoqrafiyaları nəsimişünaslığa xeyli boşluğu aradan qaldırdı. Bu, əlbəttə, başqa bir söhbətin mövzusunur.

"Son gecə" poeması Nəsiminin zindanda - sabahkı edamdan qabaq düşüncələrini ifadə edir və bu, keçilən məşəqqətli, amma şərəfli ömür yoluna, həyat və insanlıq haqqında son qənaətləridir.

İmadəddin düşünür:

**"Nədən,
insanlığın iztirab yolu
belə uzun, belə sonsuzdur.
Əsrlər boyu
güc ədaləti susdurur"**

Poemada Nəsimi dönməzliyi, əqidəsi yolunda ölümə belə göz qırpmamağı onun zindan gözətçisi ilə söhbətində öz ifadəsini tapı və bu dialoqda-söhbətdə Nəsimilik meyarı belə açıqlanır:

**Sükutu pozur qoca.
"Ya şeyx, niyə tövbə etmədən?
Səni bağışlardı məzhəb, din"
"Qoca!
Böyük həqiqətə,
doğru sözümə tövbə deyimmə?
Mən deyirəm Allahın
canlı təcəssümü
sənsən, mənəm
Allahın damlası
insan özüdür.
insan düşüncəsi,
doğru sözüdür.
Bax, budur allah.."**

Ümumiyyətlə, Nəsimi şəxsiyyətinə və nəsimiliyə poeziyanın müraciəti

keçən əsrin 60-80-ci illərində daha güclü idi. Görünür bunun əsas səbəbi də böyük şairin 600 illiyi ilə bağlı idi.

Nəsimi haqqında ən gözəl şeirlər, poemalar məhz o illərdə yazıldı. Təbii ki, bu yazıda Nəsimi obrazının Azərbaycan şeirində necə əks olunduğunu bircə-bircə, misallarla açıqlamaq mümkün deyil. Ancaq üç şeir haqqında söz açmamaq insafsızlıq olardı. Əliağa Kürçaylının "Nəsimi" şeirində şair rəssama Nəsiminin şəkli necə olmalıdır tövsiyəsini verir.

**Qardaşım, bircə ricam var ancaq:
Sən Nəsimini çəkərkən elə çək
Baxışından səpələnsin şimşək.
Günəşin nurunu doldur gözüne,
Kişilik nəqş elə dönməz üzünə.
Kişilik-atəşə yansın dönməz!
Soyunub buzda uzansın-dönməz!
Gözü xəncərlə oyulsun-dönməz!
O salar heyrətə allahları da,
Söyləyər tanrı da, allah da mənəm.**

İsa İsmayılzadənin səksəninci illərdə yazdığı "Heykəl Nəsiminin monoqları" şeirində Nəsiminin edamqabağı son sözlərini eşidirik. O, özünü gələcək nəsillərə tutub deyir ki:

**Məni qınamayın
600 yaşı var axan qanımin.
Əsrlər üstündə, illər üstündə
Nifrət bayrağı tək uca tutduğum,
Sevgi bayrağı tək uca tutduğum,
Yellənə-yellənə yol gələn qanım,
Axır bir gün gəlib sizə çatacaq,
Axacaq, axacaq damarınızda
Mən də axacağam damarınızda.**

Ancaq Əli Kərimin "Şəhidliyin zirvəsi" şeiri fikrimizcə, Azərbaycan poeziyasında Nəsimi haqqında, onun şəhidliyi barədə yazılan şeirlərdən ən nadiri, ən kamildir. Hətta deyə bilə-rəm ki, İsa Hüseynovun "Məhşər"-i nəsrə, Qabilin "Nəsimi"-si epik poeziyada, Bəxtiyar Vahabzadənin "Fəryad"-ı dramaturgiyada hansı ucalıqda dayanırsa, Əli Kərimin "Şəhidliyin zirvəsi" də şeirdə o ucalıqda yer tutur. "Azərbaycan ədəbiyyatında Nəsimi oğrazi" qeydlərimi də Əli Kərimin həmin şeirindən bir parça ilə bitirirəm:

**Altı yüz ildir idrak
çırpınır pələng kimi,
Nərə çəkir, ağlayır,
tapa bilmir ki, bilmir-
o bir sirri-xudanı.
Təpədən dırnağadək
soylar bir adamı;
Necə ola dinməsin
Böyük əqidəsindən
Bir misralıq enməsin.
Gözündən bir nöqtə yaş
sinəsinə düşməsin.
Qaşları çatılmasın
bir xırda vergül qədər.
Diri-diri soyulsun,
əqidədən keçməsin.
Altı yüz ildir bəşər
ağrılardan inildər.
Altı yüz ildir bəşər
düşünər, çatmaz yenə
Məşəqqətli ölümün
Nəsimi zirvəsinə.**

ƏDALƏT •